

БОТАНІКА

УДК: 502.7(477.43)

¹Т. Л. АНДРІЄНКО-МАЛЮК, ²Л. С. ЮГЛІЧЕК

¹Мезинський національний природний парк
вул. Свердлова, 49 а, с. Свердловка, Коропський р-н, Чернігівська обл., 16212

²Хмельницький національний університет
вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29016

РОСЛИННІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «МАЛЕ ПОЛІССЯ»

Охарактеризовано рослинність національного природного парку «Мале Полісся», який знаходиться в східній частині Малого Полісся (Хмельниччина). Лісистість території становить 60 %. Описано лісову, лучну, болотну, водну та прибережно-водну рослинність парку. Складено карту рослинності. Визначено рідкісні рослинні угруповання.

Ключові слова: Мале Полісся, НПП «Мале Полісся», Хмельниччина, рослинність, флора, раритетні види та ценози

НПП «Мале Полісся» (8762,7 га) створено на території Славутського та Ізяславського районів Хмельницької області у 2013 р. з метою збереження цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів. Парк характеризується високими показниками репрезентативності та унікальності рослинного світу. Мета статті – охарактеризувати рослинність новоствореного парку, визначити раритетні угруповання.

Матеріал і методи досліджень

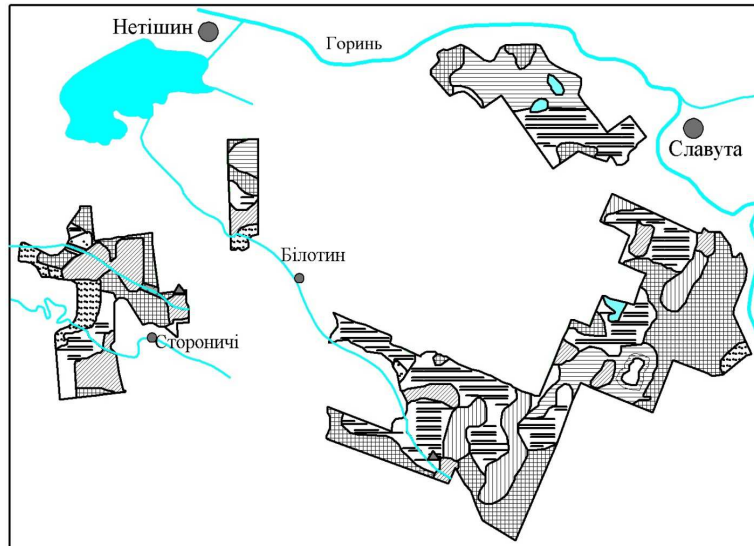
Дослідження здійснювались упродовж 1998-2015 років на території НПП «Мале Полісся», який знаходиться в східній частині Малого Полісся. Застосовувався детально-маршрутний метод. Описи виконувалися за загальноприйнятою методикою доміантної класифікації рослинності. Назви рослин наведені за «Определителем высших растений Украины» (1999) зі змінами. Використані картографічні й таксаційні матеріали.

Результати досліджень та їх обговорення

Територія НПП «Мале Полісся» характеризується малою розораністю, значною залісненістю (до 60 %) і добре збереженими природними комплексами. Її рослинний покрив багатий і різноманітний. Тут сформовані лісова, лучна, болотна, водна та прибережно-водна рослинність. Особливості рельєфу та геологічної будови обумовили розподіл рослинності (рисунок). Переважає лісова рослинність. В лісовому фонді домінують дубово-соснові ліси, значна участь соснових лісів та культури сосни звичайної. Трапляються ділянки дубових лісів. Невеликі площі займають грабово-дубові, а також похідні від цих лісів. На незначних площах зростають чорновільшняки та ліси з участю *Betula pendula* Roth. Серед деревних порід найменшою є участь *Carpinus betulus* L.

На території парку, як і в цілому в східній частині Малого Полісся, лучна рослинність не займає значних площ. Вона зосереджена в основному в заплаві Горині. Переважають болотисті, торф'янисті луки типового ценотичного та флористичного складу [5].

Загальна площа боліт незначна, проте тут наявні всі типи боліт східної частини Мале Полісся. Евтрофні болота пов'язані в основному з заплавами, мезотрофні та оліготрофні – із заростаючими озерами, на яких утворюють плави. Болотна рослинність цих типів перебуває тут на різних стадіях розвитку. Це рідкісні для Мале Полісся та України утвори, які зберігають різноманітне та специфічне, як ценотичне, так і флористичне, різноманіття. В цілому характер боліт парку має багато спільного з болотами Західного Полісся. Зрідка трапляються карбонатні болота, досить характерні для багатьох територій Мале Полісся.

- 1 - [horizontal lines]; 2 - [horizontal lines with dots]; 3 - [grid]; 4 - [vertical lines]; 5 - [diagonal lines]; 6 - [dots]; 7 - [dots in a grid]; 8 - [dots in a grid]; 9 - [horizontal lines]; 10 - [triangle]; 11 - [solid grey]; 12 - [solid cyan].

Умовні позначення: 1 – соснові та березово-соснові ліси зеленомохові в комплексі з конвалієво-зеленомоховими та їх похідними злаковими; соснові ліси чорницево-зеленомохові; 2 – дубово-соснові ліси чорницево-зеленомохові та трясуноквидноосокові в комплексі з дубово-грабово-сосновими лісами зірочниковими; грабово-сосновими лісами кислицевими; 3 – дубові, сосново-дубові, грабово-дубові ліси трясуноквидноосокові; дубові ліси ліщиново-орляково-конвалієві в комплексі з ліщиново-зірочниковими та грабово-сосново-дубовими лісами квасеницевими; грабово-дубовими лісами зеленчуковими; 4 – дубові та грабово-дубові ліси волосистоосокові; 5 – вільхові евтрофні ліси в комплексі з вільховими болотами; 6 – пустищні луки; 7 – торф'яністі та болотисті луки в комплексі з чагарниками; 8 – справжні луки; 9 – болота мезо- та оліготрофні; 10 – карбонатні болота; 11 – евтрофні болота; 12 – водні і прибережно-водні угруповання.

Рисунок. Карта-схема рослинності НПП «Мале Полісся»

Водна та прибережно-водна рослинність парку приурочена до русла Горині та озер, яких в цілому на Малому Поліссі мало. Тут вони мають як штучне так і природне післяльодовикове походження. Одне з найбільш відомих та своєрідних – озеро Святе в Ізяславському районі.

Охарактеризуємо рослинні угруповання парку. Лісова рослинність характеризується переважанням дубово-соснових лісів (особливо на території Варварівського лісництва), досить різноманітних за ценотичним складом, що обумовлено геоморфологічними та едафічними особливостями. Формация *Querceto-Pineta* представлена асоціаціями *Querceto-Pinetum hylocomiosum*, *Q.-P. myrtilloso-hylocomiosum*, *Q.-P. rubosum (hirti)*, *Q.-P. myrtillosum*, *Q.-P. franguloso-myrtillosum*, *Q.-P. franguloso-lycopodiosum (annotini)*, *Q.-P. coryloso-vincosum*

(*minori*). Переважають дубово-соснові ліси чорницево-зеленомохові та трясуноквидноосокові в комплексі з дубово-грабово-сосновими лісами зірочниковими; грабово-сосновими лісами кислицевими. Вони розміщуються тут на плескатих верхівках горбів, рівнинних або слабо знижених ділянках з відносно бідними ґрунтами. Деревостан у таких лісах, як правило, двох'ярусний. Перший ярус утворює *Pinus sylvestris* L. з незначною домішкою *Betula pendula*, другий ярус формує *Quercus robur* L. В підліску домінує *Rhamnus frangula* L., зустрічається *Corylus avellana* L. Основу флористичного ядра цих ценозів складають переважно бореальні види з домішкою неморальних. В складі травостою – *Vaccinium myrtillus* L., *Orthilia secunda* (L.) House, *Dryopteris carthusiana* (Vill.) H.P. Fuchs, *Luzula pilosa* (L.) Willd., *Majanthemum bifolium* (L.). Групу неморальних видів тут утворюють *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce, *Melica nutans* L., *Aegopodium podagraria* L., *Stellaria holostea* L. тощо.

Найбільш поширеними серед соснових лісів парку є зеленомохові та чорницево-зеленомохові, на більш знижених елементах рельєфу – чорницеві угруповання. Відсутні соснові ліси лишайникові. Соснові ліси зеленомохові займають в масиві найбільш підвищені елементи слабпогорбованого рельєфу та плескати вирівняні ділянки борової тераси Горині. Ценози характеризуються одноярусним деревостаном, утвореним переважно *Pinus sylvestris*, віком від 40 років до 90 років. Невелику домішку становлять *Quercus robur*, *Betula pendula*, які займають переважно другий ярус. Підлісок в цих лісах, як правило, не виявлений. Флористичне ядро розрідженого трав'яного покриву утворюють бореальні види, характерні для світлих соснових лісів – *Dryopteris carthusiana*, *Luzula pilosa*, *Majanthemum bifolium*, *Trientalis europaea* L. тощо. На одній з таких ділянок в урочищі Теребіжі зростає рідкісний вид – *Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mart. Проективне покриття мохового ярусу становить в цих ценозах від 70 % до 80 %, його утворюють переважно *Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitt. та *Dicranum rugosum* Hoffm. ex Brid [6, 7].

Досить поширеними на цій території є соснові ліси чорницево-зеленомохові, які розміщуються нижче у рельєфі і характеризуються більшою участю в деревостані дуба звичайного та берези повислої. Вони приурочені до нижніх частин схилів та міжшилових знижень з добре зволженими дерново-підзолистими ґрунтами. Ярус підліску цих лісів, зімкненістю 0,1-0,2, місцями формує *Rhamnus frangula* з домішкою *Sorbus aucuparia* L. Добре сформований трав'яно-чагарничковий покрив утворює *Vaccinium myrtillus*, а на більш знижених ділянках – *Molinia caerulea* (L.) Moench. На сонячних горбках значну домішку складає *Calluna vulgaris* (L.) Hull. Поодинокі трапляється *Pyrola rotundifolia* L., *Orthilia secunda*.

Угруповання соснових лісів чорницевих менш поширені на території парку і представлені тут як чорницевими, так і молінієво-чорницевими ценозами. Нижче в рельєфі на більш зволжених ділянках розміщуються соснові ліси молінієві, для яких характерним є поширення таких видів, як *Vaccinium uliginosum* L., *Ledum palustre* L. Виявлені і невеликі фрагменти регіонально рідкісних ценозів соснових лісів з переважанням в покриві *Lycopodium annotinum* L., занесеного до Червоної книги України. Невеликі ділянки цих лісів відмічені переважно в нижніх частинах схилів та біля озер.

Характерним для масиву соснових лісів, які розміщуються на підвищених світлих ділянках серед мохів, є зростання *Convallaria majalis* L. Конвалія місцями утворює значні плями. Ці ділянки є найбільш флористично багатими. Соснові ліси, які розміщуються біля населених пунктів, характеризуються переважанням похідних асоціацій. Тут внаслідок антропогенного впливу соснові ліси зеленомохові трансформувались в похідні угруповання. Вони мають спрощені склад та будову ценозів, розріджений моховий покрив. Найбільш поширеними в цій групі є угруповання соснових лісів злакових з домінуванням у травостої *Agrostis tenuis* Sibth., рідше – *Festuca ovina* L. Біля населених пунктів виявлені і ділянки соснових лісів з *Rubus hirtus* Waldst. et Kit. Цей центральноєвропейський вид, який в Україні зростає в Карпатах та прилеглих територіях, знаходиться тут на східній межі ареалу, швидко поширюється, займаючи значні ділянки і формує угруповання. В ценозах беруть участь також інші види цього роду – *Rubus caesius* L., *R. nessesensis* W. Hall., *R. idaeus* L. [5].

На території парку відмічені ділянки ценозів *Pinetum pteridiosum*. Вони зростають на рівних ділянках з більш родючими дерново-середньопідзолистими супіщаними ґрунтами. Ці

угруповання характеризуються високопродуктивним деревостаном, в якому переважає *Pinus sylvestris* з домішкою *Quercus robur*, *Betula pendula*.

В комплексі з сосновими лісами чорничево-зеленомоховими розміщуються угруповання березово-соснових лісів. Вони представлені тут переважно асоціацією *Betuleto-Pinetum franguloso-myrtillosum*. Ці ценози є досить поширеними на території парку. Флористичне ядро в них формують бореальні види – *Pinus sylvestris*, *Betula pendula*, *Rhamnus frangula* L., *Vaccinium myrtillus*, *Vaccinium uliginosum*, *Luzula pilosa*, плямами зустрічається *Lycopodium annotinum*. Покриття мохового ярусу не перевищує 20 %, його утворюють зелені мохи – *Pleurozium schreberi*, *Polytrichum commune* Hedw., поодинокі відмічений *Leucobryum glaucum* (Hedw.) Angstr.

Ялина звичайна в природних деревостанах фрагментарно зустрічається в лісах Славутського ДЛГ.

Відмічені в складі лісової рослинності і ліси формації *Pineto-Querceto-Carpineta*. Вони представлені переважно ценозами асоціацій *Pineto-Querceto-Carpinetum oxalidosum* та *Pineto-Querceto-Carpinetum stellariosum*. Крім домінуючих видів, у трав'яному покриві цих лісів зростають такі неморальні види, як *Asarum europaeum* L., *Carex digitata* L., *Pulmonaria obscura* Dumort., *Hepatica nobilis* Mill. Навесні в цих лісах формуються синузії ефемероїдів з переважанням *Anemone nemorosa* L., *Isopyrum thalictroides* L.

Невеликими ділянками зустрічаються дубово-грабові ліси, незначне їх поширення тут пояснюється несприятливими орографічними умовами для зростання *Carpinus betulus* – зниженою поверхнею, застоюванням ґрунтових вод, недостатньою дренажністю ґрунтів [4].

Цінні ділянки старого дубово-грабового лісу збереглися на ділянці Нетішинського лісництва. В складі деревостану зростають окремі дуби віком до 200 років, є старі граби. В цих ценозах спостерігається добре відновлення *Carpinus betulus* та *Acer platanoides* L. Це досить темне насадження зімкненістю крон до 0,9. В зв'язку зі значною затіненістю трав'яний покрив в ньому розріджений. В травостої переважають характерні для дубово-грабових лісів рослини – *Stellaria holostea*, *Galeobdolon luteum* Huds., *Aegopodium podagraria*. Як асектатори трапляються *Stachys sylvatica* L., *Polygonatum odoratum*, *Maianthemum bifolium*. Із рідкісних видів відмічена *Lilium martagon* L., занесена до Червоної книги України.

Характерними для території парку є чорновільшняки. Вони не займають значних площ, найчастіше зустрічаються в притерасних ділянках р. Горинь та на ділянці Плужнянського лісництва. Представлені тут асоціаціями *Alnetum athyriosum*, *Alnetum deschampsiosum*, *Alnetum caricosum* (*brisoiditis*). Завдяки обводненості рослинний покрив вільшняків малопорушений. Флористичне ядро утворюють типові види, притаманні чорновільшнякам – *Carex acutiformis* Ehrh., *Carex pseudocyperus* L., *Eupatorium cannabinum* L., *Thelypteris palustris* Schott. По краю вільшняка виявлений рідкісний вид папороті – *Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newm.

На території парку переважають болотисті, торф'яністі луки типового ценотичного та флористичного складу. Поширені тут болотисті луки з переважанням *Glyceria fluitans* (L.) R. Br., менше – *G. maxima* (C. Hartm.) Holmb., *Carex acutiformis* та *Agrostis tenuis*. Значні площі займають торф'яністі луки, які розміщуються як в центральній частині заплави Горині, так і в притерасній, де вони сформувались на місці зведених чорновільшняків. Основу травостою утворює тут *Deschampsia caespitosa* (L.) P. Beauv. Флористичне ядро формують дрібні осоки – *Carex nigra* (L.) Reichard, *C. flava* L., *C. panicea* L. В цих ектопах відмічений *Triglochin palustris* L., значні популяції утворює *Valeriana exaltata* Mikan. Саме на ділянках торф'янистих лук в парку зберігаються популяції лучно-болотних орхідей – пальчатокорінників *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó s.l. та *D. incarnata* (L.) Soó s.l [8].

Характерними для заплави Горині є справжні луки, які представлені тут угрупованнями формацій *Agrostideta tenuis*, *Poeta pratensis*, *Festuceta rubrae*. Рідше зустрічаються угруповання формацій *Festuceta pratensis* та *Alopecureta pratensis*, поширення яких обмежене тут бідністю ґрунтів. Подекуди трапляються ценози, які утворює *Helictotrichon praeustum* (Reichenb.) Tzvel. (біля с. Білотин, на луці над річкою Гнилий Ріг). Виявлені фрагменти остепнених лук на найбільш високих елементах заплави Горині та фрагменти пустищних лук з *Nardus stricta* L. на ділянках міжозерних грив в центральній частині лісового масиву. Значна частина лук в заплаві

Горині, особливо біля м. Славути, трансформована і перебуває на різних стадіях дигресії, має місце розорювання лучних ділянок майже до урізу води. Все це завдає шкоди лучним комплексам.

Болотна рослинність парку характеризується ценотичним різноманіттям та специфічністю. Великі долинні болота відсутні, переважають невеликі улоговинні. Тут наявні болота різних типів – евтрофні, мезотрофні та оліготрофні. Своєрідну ланку в складі болотної рослинності становлять сфагнові – мезотрофні та оліготрофні болота, які утворились шляхом заростання озер і в парку перебувають на різних стадіях розвитку. Тут є болота, що лише почали вступати в мезотрофну стадію, та ті, що досягли в своєму розвитку оліготрофної стадії.

Евтрофні болота – болота багатого мінерального живлення – відмічені в заплаві Горині та на заростаючих озерах Славутського району, де розміщуються в прибережних смугах озер. Серед високотравних частіше зустрічаються угруповання формації *Phragmiteta australis*, місцями зі співдомінуванням *Calamagrostis canescens* (Web.) Roth та *Carex acuta* L.

У притерасних та прируслівних частинах заплави відмічені болотні ценози, в яких домінант – *Glyceria maxima* – формує густий ярус. Другий, розріджений під'ярус утворюють типові види болотного різнотрав'я – *Stachys palustris* L., *Galium palustre* L., *Mentha aquatica* L., *Myosotis palustris* (L.) L., *Oenanthe aquatica* (L.) Poir. тощо.

Характерними для дослідженої території є відкриті болота з переважанням осоки – *Carex elata* All., *C. acutiformis*, *C. appropinquata* Schum., *C. vesicaria* L. Флористичне ядро в ценозах осокових боліт утворюють такі гідрофільні види, як *Lysimachia vulgaris* L., *Lythrum salicaria* L., *Ranunculus repens* L., *Caltha palustris* L., *Equisetum fluviatile* L., на більш обводнених ділянках – *Sium latifolium* L., *Roripa amphibia* (L.) Besser тощо.

Характерними для парку є мезотрофні болота, що утворились шляхом заростання озер в центральній частині лісового масиву в Славутському районі. Ділянки їх також є на озері Святе в Ізяславському районі. На таких болотах збіднене мінеральне живлення, наявний торфований поклад. Серед мезотрофних боліт виділяють лісові, пригнічено-рідколісні та трав'яно-чагарничкові. В парку в найбільшій мірі представлені два останні типи [9]. Пригнічено-рідколісні мезотрофні болота відрізняються переважанням *Pinus sylvestris* (висотою до 4 м) з домішкою *Betula pubescens*. В трав'яному покриві переважає основний домінант мезотрофних боліт – *Carex lasiocarpa* Ehrh. Завдяки значній обводненості тут зростають *Phragmites australis* та ряд гідрофільних видів. Саме в таких ектопах виявлено реліктовий болотний вид – *Salix myrtilloides* L. Доповнюють ценотичний склад мезотрофних боліт осоково-сфагнові угруповання з переважанням *Carex lasiocarpa* та *C. rostrata*. Співдомінантами в цих ценозах часто виступають такі бореальні види, як *Comarum palustre* L. та *Menyanthes trifoliata* L. Такі угруповання сформувались на озері Святе. На одному з його берегів утворилось осоково-сфагнове болото, що виникло шляхом заростання озера сфагновим плавом. Утворення мезотрофних боліт шляхом заростання озер сфагновими плавами – це північний шлях, рідкісний для України. Наукову цінність цієї ділянки підвищує виявлене лише тут місцезростання рідкісного реліктового виду – *Scheuchzeria palustris* L. [1].

Оліготрофні болота перебувають в парку на мезо-оліготрофній та найвищій – оліготрофній стадіях розвитку. Угруповання цих боліт розміщуються як на частині окремих боліт, так і займають тут цілі болотні масиви. Одне з найбільших оліготрофних боліт – «Клюквенне поле» – знаходиться у Михельському лісництві Ізяславського ДЛГ. Основна асоціація цього досить значного за площею (60 га) болота – сосново-пухівково-журавлиново-сфагнова. Болото вкрите розрідженою *Pinus sylvestris*, зімкненістю 0,1-0,2, з домішкою *Betula pubescens*. Сосна має тут болотну форму. Суцільний сфагновий покрив формує горби, на яких стелиться *Oxycoccus palustris* Pers. Основу трав'яного покриву утворює *Eriophorum vaginatum* L., купини якої займають до 50 % площі. Співдомінантом виступає *Oxycoccus palustris*. Серед інших видів відмічені *Ledum palustre* L., *Vaccinium uliginosum*, *Andromeda polifolia* L., *Calluna vulgaris* (L.) Hill. Це рідкісні види для Хмельниччини, вони охороняються в області. Регіонально рідкісними для Хмельниччини також є угруповання оліготрофних боліт [2].

Дуже рідко трапляються карбонатні болота. На березі р. Гнилий Ріг виявлено болото з рідкісним угрупованням, в якому домінують вид Червоної книги *Carex davalliana* Smith (проективне покриття – 40 %) та регіонально рідкісний вид *Eriophorum polystachyon* L. (35 %). Тут зростають види Червоної книги – *Epipactis palustris* (L.) Crantz і *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó s.l. Також відмічені *Equisetum palustre* L., *Molinia coerulea* Moench., *Carex flava* L. та *C. panicea* L., *Filipendula denudata* J. Et C. Presl) Fritsch., *Potentilla erecte* (L.) Rausch., *Veratrum lobellianum* Bernh. та інші.

Водна рослинність парку приурочена до русла Горині, незарослих озер, штучних водойм. Справжня водна рослинність розвивається в умовах невеликої глибини та незначної течії. Її формують угруповання трьох груп формацій: прикріплена рослинність з плаваючими на поверхні води листками, вільноплаваюча рослинність та занурена у воду рослинність. Серед прикріплених видів у парку відмічені рідкісні угруповання формацій *Nymphaeta luteae*, *Nymphaeeta candidae*, *Sparganieta minimi*. Характерними тут є також угруповання рдесників – *Potamogetoneta natantis*, *Potamogetoneta nodosi* та *Potamogetoneta pectinati*, які відмічені в руслі Горині та деяких водоймах парку. Так, угруповання *Potamogetoneta natantis* зростають у слабопроточних водоймах на мілководдях озер і мають вигляд монодомінантних плям. Більш поширені ценози *P. nodosi*, які зустрічаються як в замкнених, так і в проточних водоймах з мулистими донними відкладами. Зрідка в таких ценозах зустрічаються *Utricularia vulgaris* L. та *Sparganium minimum* Wallr. Угруповання *Potamogetoneta pectinati* нерідко зустрічаються вздовж берегів Горині. Серед вільноплаваючої водної рослинності в національному парку відмічені ценози формацій *Lemnea trisulcae*, *Hydrochareta morsus-ranae*, *Spirodeleta polyrrhizae*. Серед занурених у воду рослин угруповання утворюють *Myriophyllum spicatum* L., *Ceratophyllum demersum* L. та *Elodea canadensis* Michx. В цілому водна рослинність різноманітна, в її складі виявлено угруповання, занесені до Зеленої книги України [3].

Прибережно-водна рослинність не займає в парку значних площ, але добре представлена вздовж берегів Горині та інших водойм парку. Домінантами виступають *Phragmites australis*, *Scirpus lacustris* (L.) Palla, *Typha angustifolia* L. та *T. latifolia* L. Флористичне ядро в прибережних смугах утворюють *Iris pseudacorus* L., *Alisma plantago-aquatica* L., *Equisetum palustre* L., *Lycopus europaeus* L. та ін.

В складі рослинного покриву дослідженої території виявлено угруповання, які занесені до "Зеленої книги України" (2009): *Nymphaeeta candidae*, *Nymphaeta luteae*, *Sparganieta minimi*, *Sagittarieta sagittifoliae*, *Cariceta davalliana*. Ценози формації *Nymphaeeta candidae* – рідкісні зникаючі на території України реліктові угруповання на південній межі ареалу. Невеликими фрагментами відмічені в озері Святе та незарослих озерах урочища Тереміжі. Ценози формації *Nymphaeta luteae* – рідкісні реліктові угруповання, утворені євросибірським видом. Спорадично зустрічаються у водоймах р. Горині. Ценози *Sparganieta minimi* знаходяться в Україні на південній межі поширення. На території парку виявлені в прибережній смузі одного з озер урочища Тереміжі та у замкнутій водоймі на терасі Горині. Фрагменти угруповання *Sagittarieta sagittifoliae* трапляються в непроточних та слабо проточних евтрофних водоймах, зокрема на р. Горинь. Ценози формації *Cariceta davalliana* утворені центральноєвропейським видом осокою Девелла, який занесено до Червоної книги України. На території України знаходяться на східній межі поширення. В парку виявлені біля с. Комини на болоті, що знаходиться на терасі р. Гнилий Ріг.

В складі рослинного покриву парку є регіонально рідкісні угруповання. Це фітоценози *Pinetum franguloso-lycopodiosum (annotini)* та *Querceto-Pinetum franguloso-lycopodiosum (annotini)*, у яких в трав'яному покриві домінує плаун колючий. Вони невеликими фрагментами відмічені у вологих знижених ектопах на торф'янистих ґрунтах у центральній частині парку та біля озер. Угруповання *Querceto-Pinetum coryloso-vincosum*, які знаходяться на північній межі свого поширення, виявлені у Голицькому лісництві Славутського ДЛГ [5]. Займають схили південно-західної експозиції. Ценози характеризуються старим деревостаном, густим трав'яним покривом, в якому основна роль належить *Vinca minor* L. та малою кількістю видів (10-12). Рідкісними є і ценози *Querceto-Pinetum coryloso-convallariosum*, які трапляються незначними за площею плямами.

Висновки

За результатами досліджень встановлено, що територія НПП «Мале Полісся» характеризується добре збереженими різноманітними природними комплексами, значною залісненістю (до 60 %), багатим і різноманітним рослинним покривом. Переважає лісова рослинність. Домінують ліси формації *Querceto-Pineta*, яка представлена асоціаціями *Querceto-Pinetum hylocomiosum*, *Q.-P. myrtilloso-hylocomiosum*, *Q.-P. rubosum (hirti)*, *Q.-P. myrtillosum*, *Q.-P. franguloso-myrtillosum*, *Q.-P. franguloso-lycopodiosum (annotini)*, *Q.-P. coryloso-vincosum (minori)*. Значною є участь соснових лісів та культури сосни звичайної, які представлені асоціаціями *P. myrtilloso-hylocomiosum*, спорадично – *P. hylocomiosum*, *P. molinioso-hylocomiosum*, зрідка – *P. callunoso-hylocomiosum* та *P. convallarioso-hylocomiosum* біля населених пунктів – *P. ruboso (hirti)-hylocomiosum*. Невеликі площі займають дубові, грабово-дубові, а також похідні від цих лісів. На незначних площах зростають чорновільшняка та ліси з участю *Vetula pendula*. Лучна рослинність не займає значних площ, зосереджена в основному в заплаві Горині. Переважають болотисті, торф'янисті луки типового ценотичного та флористичного складу. Боліт небагато, проте наявні всі типи боліт східної частини Малого Полісся. Водна та прибережно-водна рослинність приурочена до русла Горині та озер. На території парку виявлено ряд рідкісних видів рослин та рослинних угруповань. Збереження рослинного покриву є одним із провідних завдань новоствореного національного природного парку «Мале Полісся».

1. Андрієнко Т. Л. Наукова характеристика пам'ятки природи «Озеро Святе» / Т. Л. Андрієнко, О.І. Прядко, Л. С. Юглічек // Національні природні парки в екологічній мережі України (до створення в зоні Малого Полісся Хмельницької області НПП «Озеро Святе») [Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції, яка проводилася з нагоди початку робіт зі створення в зоні Малого Полісся Хмельницької області Національного природного парку «Озеро Святе» (Хмельницький-Славута, 27 листопада 2001 р.)] — Кам.-Подільський: Пр. в-во «ОПОМ», 2001. — С. 3—6.
2. Заповідні перлини Хмельниччини / за ред. Т. Л. Андрієнко. — Хмельницький : ПАВФ «Інтрада», 2006. — 220 с.
3. Юглічек Л. С. Водна рослинність східної частини Малого Полісся / Л. С. Юглічек // Дослідження малих річок: Аналіз, проблеми, пропозиції // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Дослідження, відтворення та охорона малих річок. — Хмельницький : ТОВ "Тріада-М", 2005. — С. 48—52.
4. Юглічек Л. С. Грабово-дубові ліси на межі Малого та Житомирського Полісся / Л. С. Юглічек, В.А. Онищенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія. Випуск 169. — 2003. — С. 151—161.
5. Юглічек Л. С. Нарис рослинності східної частини Малого Полісся / Л. С. Юглічек // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Біологія, 2002. — № 2 (17). — С. 30—36.
6. Юглічек Л. С. Рослинність гідрологічного заказника "Теребіжі" / Л. С. Юглічек // Національні природні парки в екологічній мережі України: [Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції, яка проводилася з нагоди початку робіт зі створення в зоні Малого Полісся Хмельницької області НПП «Озеро Святе» (Хмельницький-Славута, 27 листопада 2001 р.)] — 2001. — С. 21—23.
7. Юглічек Л. С. Соснові та дубово-соснові ліси на межі Малого та Житомирського Полісся / Л.С. Юглічек, В. А. Онищенко // Рослинність хвойних лісів України. [Матеріали робочої наради (Київ, листопад, 2003р.)] — Київ: Фітосоціоцентр, 2003. — С. 233—243.
8. Юглічек Л. С. Центральноєвропейські види східної частини Малого Полісся / Л. С. Юглічек // Укр. ботан. журн, 2003. — Т. 60. — № 1. — С. 41—47.
9. Юглічек Л. С. Шляхи заростання штучних озер, що утворилися в результаті торфорозробок в східній частині Малого Полісся / Л. С. Юглічек // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008. — С. 118—123.

Т. Л. Андриенко-Малюк, Л. С. Югличек

Мезинский национальный природный парк

Хмельницкий национальный университет

РАСТИТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА «МАЛОЕ ПОЛЕСЬЕ»

Дана характеристика растительности национального природного парка «Малое Полесье», который находится в восточной части Малого Полесья (Хмельниччина). Составлено карту растительности. Определены редкие растительные сообщества.

Ключевые слова: Малое Полесье, НПП «Малое Полесье», Хмельницкая область, растительность, редкие растительные сообщества

T. L. Andrienko-Malyuk, L. S. Yuglichek
National nature park "Mezinsky", Ukraine
Khmelnysky National University, Ukraine

VEGETATION OF THE NATIONAL NATURE PARK "SMALL POLISSIA"

Purpose – to characterize the vegetation of the territory of National nature park "Small Polissia". National park (S = 8762,7 ha) was created in 2013. It is located in the eastern part of the Small Polissia (Slavuta and Izyaslav districts of Khmelnytsky region). The researches were conducted during 1998-2015 using route-field floral, geobotanical, population-biological methods, and analysis of literary and herbarium materials. The vegetation of the National nature park "Small Polissia" is characterized. The geobotanical vegetation map of the National nature park is created. Territory is characterized by well-preserved diverse natural systems, large areas of forests (60 %), rich and varied vegetation. The forest vegetation is dominating here. The dominant forest formation is *Querceto-Pineta*. It is represented by associations *Querceto-Pinetumhylocomiosum*, *Q.-P. myrtillosohylocomiosum*, *Q.-P. rubosum (hirti)*, *Q.-P. myrtillosum*, *Q.-P. franguloso-myrtillosum*, *Q.-P. franguloso-lycopodiosum (annotini)*, *Q.-P. coryloso-vincosum (minori)*. Large areas covered forests formation *Pinetasylvestris* (associations *Pinetum hylocomiosum*, *P. myrtilloso-hylocomiosum*, *P. molinioso-hylocomiosum*, *P. ruboso (hirti)-hylocomiosum*, *P. pteridiosum*, *P. myrtillosum*, *P. molinioso-myrtillosum*). Small areas are occupied by forests formation *Querceta roboris* and derivatives of these forests. In small areas forest formation *Alneta glutinosae* is growing. It is represented by association *Alnetuma thyriosum*, *A. deschampsiosum*, *A. caricosum (brisoiditis)*. Among the tree species the smallest part is *Carpinus betulus* L. Meadow vegetation does not occupy large areas, concentrated mainly in the floodplain of Goryn. Park is dominated by wetlands, peaty meadows typical coenotic and floral composition. *Glyceria fluitans* (L.) R. Br., *G. maxima* (C. Hartm.) Holmb., *Carex acutiformis* Ehrh. and *Agrostis tenuis* Sibth. are dominants of marshy grasslands. Large areas are occupied by peaty meadows, which are placed in a central floodplain Goryn and near terrace. The basis of vegetation is *Deschampsia caespitosa* (L.) P. Beauv. Characteristic for floodplain meadows Goryn is true meadows (formations *Agrostideta tenuis*, *Poa pratensis*, *Festuceta rubrae*). Formations *Festuceta pratensis* and *Alopecureta pratensis* are less common. This is due to low fertility soils. Sometimes there are communities which are formed by *Helictotrichon praeustum* (Reichenb.). Marsh vegetation of park is characterized by coenotic diversity and specificity. There are different types of marshes available – eutrophic, mesotrophic and oligotrophic. Sphagnum marsh vegetation – mesotrophic and oligotrophic marshes, which are formed by overgrown lakes in the park, are at different stages of development. Very rare calcareous swamp is present. Such swamp has formed on the terrace of the river Gnilyi Rig. *Carex davalliana* Smith dominates in wetland plant communities. It is a rare species, listed in the Red Book of Ukraine. Water vegetation is confined to Goryn, lakes, artificial reservoirs. It is presented by formations *Nymphaeta luteae*, *Nymphaeeta candidae*, *Sparganieta minimi*, *Potamogetoneta natantis*, *P. nodosi*, *P. pectinati*, *Lemnea trisulcae*, *Hydrochareta morsus-ranae*, *Spirodeleta polyrrhizae*. Coastal aquatic vegetation does not occupy large areas of the National park, but well-presented along the banks Goryn and reservoirs. *Phragmites australis* (Cav.), *Scirpus lacustris* (L.) Palla, *Typha angustifolia* L. and *T. latifolia* L. are dominant in these plant communities. Rare plant communities are identified (*Nymphaeeta candidae*, *Nymphaeeta luteae*, *Sparganieta minimi*, *Sagittarieta sagittifoliae*, *Cariceta davalliana*). The park is characterized by relatively unspoiled vegetation, contains a variety of habitats, which leads to significant phytodiversity.

Key words: Small Polissia, National nature park "Small Polissia", Khmelnytsky region, vegetation, rare plant communities

Рекомендує до друку
М. М. Барна

Надійшла 18.05.2016